

- netřídní, abstrakční, historicky nekonkrétní pojetí mládeže, zastírající třídní a sociální rozdíly mládeže;
- metafyzičnost, ahistoričnost projevující se v pojetí mládeže jako věčného problému lidské společnosti.

Kritika buržoazních teorií není samoučelná, představuje integrální součást ideologického boje mezi marxistickým a buržoazním pojetím společnosti i mládeže.

Šestá kapitola obsahuje seznam literatury.

Práce A. Fazika a kolektivu *Mládež ve společnosti* rozšiřuje a prohlubuje poznání této společensky významné problematiky. Autorský kolektiv vychází z marxisticko-leninské teorie společnosti, z výsledků výzkumu mládeže i z vlastní badatelské činnosti. Přestože jde o práci kolektivní a jednotlivé kapitoly nemají stejnou úroveň, podařilo se vytvořit hodnotnou monografii. Je celkem pochopitelné, že v takové kolektivní publikaci se objevují i některé problémy. Jedním z nich je určitá „nevyváženost“ mezi obecnými poznatky a analýzou konkrétních společenských procesů. To se projevuje například ve třetí kapitole. Zatímco v částech o rodině a armádě jsou respektovány obecné i konkrétní procesy uvnitř těchto institucí (včetně dokumentace na konkrétních údajích), v dalších dvou částech, týkajících se školy a mládežnické organizace, se to podařilo jen v nepatrné míře. Některé části těchto subkapitol mají spíše deklarativní charakter (jak by měl reálný proces vypadat).

Dalším problémem je nerovnoměrná pozornost, kterou autorský kolektiv věnoval základním rysům či determinantům zkoumaného jevu. Jako příklad lze uvést kapitolu o socialistickém životním způsobu, v níž více než tři čtvrtiny jsou věnovány jen jedné z komponent životního způsobu – volnému času.

Větší pozornost by vyžadovala i problematika vnitřní diferenciacie mládeže a specifické otázky zemědělské mládeže.

Přesto lze vyslovit přesvědčení, že vydání publikace nalezne kladnou odezvu jak v odborné, tak i v širší veřejnosti.

Rudolf Franěk

## **Kultura v životě společnosti**

Praha, Svoboda 1977, 250 s.

V současné době budování rozvinuté socialistické společnosti se obrací zájem společenských věd na zkoumání hlavních vývojových momentů této etapy. Na základě hlubokého a všestranného poznání všech nových společenských souvislostí vědci socialistických zemí usilují o odhalení obsahu a forem rozvoje jednotlivých oblastí společenského života. Společenskovědní bádání se orientuje na problematiku dalšího vývoje těchto oblastí v souvislosti s novými společenskými podmínkami, odhaluje úlohu jednotlivých oblastí ve všestranném rozvoji celé společnosti a podmínky jejich vlastního rozvoje.

V etapě budování rozvinuté socialistické společnosti vzrůstá také sociální role kultury. Je to jedna z nejzávažnějších a nejsložitějších oblastí společenského vývoje, která hraje významnou roli v procesu všestranného rozvoje osobnosti socialistického člověka. Kultura, stejně jako ostatní sféry společenského vědomí, získává v tomto období relativně nové postavení, nové úkoly a nové možnosti. Proto vzrůstá potřeba poznání tohoto nového postavení, úkolů a podmínek vytvářejících se v závislosti na dosažené úrovni celospolečenského rozvoje, a to jak v rámci široce pojatých společenských souvislostí, tak také uvnitř jednotlivých socialistických zemí.

Uvedenou problematikou se již delší dobu zabývají filozofové a sociologové v Sovětském svazu i dalších socialistických zemích a je předmětem práce německých autorů *Kultur im gesellschaftlichen Leben*, vydané v roce 1973 nakladatelstvím Dietz Verlag v Berlíně, která je dalším významným příspěvkem k rozpracování této tematiky. Její český překlad od W. Hansela a V. Špalka vyšel v minulém roce v nakladatelství Svoboda pod názvem *Kultura v životě společnosti*.

Němečtí autoři se v knize zabývají obecnými rysy a zákonitostmi kultury rozvinuté socialistické společnosti, růstem její společenské role v životě společnosti a při formování nového, socialistického člověka a dále pak jednotlivými složkami kultury a jejich vlastními charakteristikami a vývojovými tendencemi. Dalším aspektem jejich přístupu k dané problematice je zaměření na teoretický rozbor kultury jako všeobecného společenského jevu i na její specifické rysy a zvláštnosti v NDR.

Kniha je rozdělena na čtyři hlavní oddíly, z nichž první obsahuje obecné teoretické přístupy k pojetí kultury a její společenské role, další tři pak jsou věnovány třem hlavním oblastem, které hrají rozhodující úlohu v rozvoji vztahu společnost – kultura, tj. vzdělání, duchovní život společnosti a umění.

Ke zkoumání kultury jako mnohotvárného a složitého jevu je možno přistupovat z mnoha hledisek. Autoři recenzované knihy se snaží zachytit tento jev zejména v souvislosti s postavením a rolí dělnické třídy v socialistické společnosti a v souvislosti s určující oblastí společenského vývoje -- výrobní činností, rozvojem výrobních sil a výrobních vztahů. Rozebírají vzájemný vztah oblasti kultury a oblasti práce: „Zdrojem každé kultury jako výrazu daného stavu lidské vlády nad přírodou a společenským životem je práce. Kulturní převaha socialismu spočívá na osvobozené práci, na vyšší organizaci společenské práce a společenské součinnosti, kterou lze uskutečnit pouze na tomto základě a na tak umožněném postupném všeobecném rozvoji vědomé tvůrčí činnosti všech členů společnosti“ (s. 20). Myšlenka o určujícím působení výrobních vztahů na ostatní společenské vztahy, o významné roli pracovních kolektivů v rozvoji všech společenských vztahů a o pracovní činnosti a poměru k práci jako základním složkám veškeré společenské aktivity lidí (tedy i v oblasti kultury) se promítá do pojetí dané problematiky ve všech kapitolách knihy.

V jednotlivých kapitolách prvního oddílu, nazvaného *Kultura v rozvinuté socialistické společnosti*, se autoři zabývají hlavními problémy teorie kultury a současně i konkrétními praktickými úkoly řízení kulturních procesů v NDR, zejména pak kulturní politikou SED. Obecně teoretický přístup je v těchto kapitolách prohlubován a komentován příklady z praxe. Jednotlivé oblasti kulturního rozvoje jsou rozebírány velice podrobně v jednotlivých konkrétních souvislostech a není možné je v této krátké informaci souhrnně podchytit. Je proto nutné se omezit pouze na některé z nich, na některé kapitoly, které jsou pro nás ze sociologického hlediska nejzajímavější.

Autoři vycházejí z Leninovy teorie dvou kultur a protikladného rozvoje kultury v socialistických a kapitalistických zemích. Poukazují na hlavní rys soudobé etapy boje dvou společenských systémů, kdy v důsledku rostoucího mezinárodního vlivu socialismu a donucení imperialismu k mírové koexistenci se střetnutí posouvá do oblasti ideologie a kultury. Tento fakt rozhodujícím způsobem ovlivňuje kulturní oblast obou společenských systémů. V soudobé společnosti se protiklady mezi nimi promítají do střetávání dvou vládnoucích kultur, přičemž podstata antagonistického protikladu obou vládnoucích kultur, které stojí dnes proti sobě v obou společenských systémech socialismu a kapitalismu, tkví v protikladném postavení pracujícího člověka v těchto systémech (s. 10).

V centru pozornosti pak stojí především problematika utváření osobnosti socialistického člověka, která se uskutečňuje v procesu jeho aktivní účasti na revoluční přeměně společenských vztahů, jejímž základem je politická a pracovní aktivita. Sociálně politická aktivita je podstatným znakem socialistického typu osobnosti, „...rozvoj pocitu sociální odpovědnosti, schopnosti nejvyšší organizovanosti a kázně se stává jedním z hlavních směrů všestranného rozvoje osobnosti“ (s. 28). V této souvislosti a v mnoha dalších je vyzdvihována role pracovního kolektivu, jehož vlivem je zprostředkovan poměr individuálních a společenských zájmů.

Dalším podnětným tématem tohoto oddílu je kapitola *Socialistická integrace a socialistická kultura*. V ní se autoři zamýšlejí nad problematikou vzájemného obohacování kulturního vývoje v socialistických zemích, formování socialistického charakteru kultury, které „je závislé na míře jejího internacionalistického charakteru“ (s. 58–59) a rozvíjení mezinárodních společenských vztahů prostřednictvím výměny v oblasti kultury a umění. Procesy sblížení v kulturní oblasti v tomto pojetí urychlují kulturní vývoj v jednotlivých zemích a zvyšují „společný duchovně kulturní potenciál socialistických zemí“ (s. 58). Rozvíjení socialistické integrace v oblasti kultury je dialekticky svázáno s procesy kulturní revoluce. Významnou součástí demokratizace kultury je šíření kulturního dědictví bratrských stran, zejména Sovětského svazu.

Druhý oddíl knihy je věnován problematice *Vzdělání v rozvinuté socialistické společnosti*. Zde je poukázáno zejména na vztahy mezi vzděláním, rozvojem osobnosti člověka a jeho společenskou aktivitou, protože „nový vztah ke vzdělání spočívá na novém vztahu k práci“ (s. 85). Nový charakter vzdělání za socialismu je dán především tím, že pro všechny společenské třídy a vrstvy je prostředkem přeměny jejich životních podmínek. Zájem o pochopení zákonitostí společenských procesů a zájem o zvyšování aktivního podílu na jejich řízení vyvolávají potřebu stálého zvyšování všeobecného (světonázorového) i odborného vzdělání.

Autoři kriticky hodnotí třídní charakter vzdělání v kapitalistické společnosti, kde zvyšování vzdělání a kvalifikace pracujících je prostředkem přizpůsobování pracovní síly rostoucím nárokům, které s sebou přináší zájem monopolů, a kde jsou vzdělávací instituce ovlivňovány mocenskými zájmy buržoazie, jímž slouží jako ideový nástroj organizované formy ideologického působení. Naproti tomu v socialismu je

škola nástrojem socialistických přeměn a cíl i obsah vzdělání a výchovy jsou určovány objektivními zájmy dělnické třídy.

Kapitola nazvaná *Řešení úkolů vzdělání v socialistické společnosti* seznamuje čtenáře s rostoucí úlohou vzdělání v životě jedince a společnosti, neboť je nezbytné pro rozvíjení schopností pracujících a rozšiřování účasti na společenském životě a na řízení společenských procesů. Tato kapitola obsahuje některé informace o rozvoji vzdělání v NDR a ukazuje na některé problémy, které se řeší v NDR v souvislosti s procesem zvyšování vzdělanostní a kvalifikační úrovně. Hlavní pozornost je zaměřena na výchovu učňů, zavádění povinného středoškolského vzdělání pro většinu mládeže a vyrovnávání existujících rozdílů ve vzdělanostní a kvalifikační úrovni mužů a žen.

V oblasti vzdělání se nejzřetelněji projevuje úzký vztah mezi potřebami rozvoje materiálně technické základny a zvyšováním všeobecné vzdělanosti a kulturnosti. Podněty ke studiu vycházejí především z praxe a praktická výrobní činnost je hlavní oblastí, v níž se dále rozvíjeji vzdělání a kvalifikace pracujících, a to jak odborná příprava (v pracovní činnosti), tak i všeobecné vzdělání (v účasti na řízení a spoluúčasti na společenském rozhodování). Autoři zde rozebírají význam jednoty politicko-ideologického a odborně profesionálního vzdělání, která je založena na marxisticko-leninském principu jednoty teorie a praxe. Nová koncepce vzdělávání v socialistické společnosti je koncipována na základě pochopení dialektického vztahu práce a života, vyúsťujícího ve sjednocování obou aspektů ve vzdělávacím procesu.

V další kapitole *Vzdělání v procesu práce* autoři ukazují rozmanité formy rozvíjení a využívání vzdělání uvnitř procesu práce a v těsné souvislosti s ním. Zde je opět zdůrazněn význam působení pracovního kolektivu.

Důsledné a podrobné rozpracování problematiky závislosti vzdělání a pracovního procesu v těchto kapitolách vyplývá z celkového pojetí kultury, podle něhož jsou výrobní vztahy chápány jako výchozí podmínka a hlavní sféra rozvoje celého kulturního systému i jeho jednotlivých složek.

Tato myšlenka je dále rozvíjena i v dalším oddíle knihy, nazvaném *Duchovně kulturní život při budování rozvinuté socialistické společnosti*. Duchovně kulturní život je zde definován jako jedna stránka životní činnosti lidí, která neexistuje nezávisle na materiální výrobě a účasti pracujících na společenském životě, na společenských vztazích, ale naopak existuje právě v těchto vztazích, realizovaných v činnosti. „Je to tvůrčí, kulturní utváření života, jež spočívá na vzájemných vztazích lidí a jež na ně působí. Zahrnuje též aktivní duchovní přístup k podmínkám života za socialismu ... především rostoucí sociální aktivita vede k formování bohatšího duchovně kulturního života a vyšších duchovně kulturních potřeb“ (s. 149–150). Duchovně kulturní život se rozvíjí ve společenské praxi, jejímž základem je výrobní praxe, a proto pro jeho rozvoj je určující zvyšování úrovně kultury práce a charakter kolektivních vztahů v pracovních skupinách. Těmto dvěma oblastem je věnována hlavní pozornost.

Etapa budování rozvinuté socialistické společnosti znovu nastoluje otázku dalšího vývoje umění a jeho funkcí v této společnosti. Tak si ji také kladou autoři recenzované studie v posledním oddíle, nazvaném *Společenský život v socialismu a umění*. Při teoretickém řešení této otázky je třeba vycházet z Leninovy teorie odrazu aplikované na umění a v souvislosti se společenským významem umění jej chápat nejen jako odraz skutečnosti a jako specifickou formu poznání, ale šířeji jako specifickou formu společenské činnosti lidí.

Celkové pojetí recenzované knihy, spočívající v důsledném odhalování společenských souvislostí rozvoje kultury a jejích složek, vedlo autory k hlubšímu zamyšlení nad problematikou vztahů mezi uplatňováním vedoucí role dělnické třídy a rozvojem umění, které působí ve smyslu úzkého sepětí umění se zájmy a cíli dělnické třídy a jejím světovým názorem. V socialistické společnosti se na základě nového politického svazku dělnické třídy a umělecké inteligence mění také společenské postavení umělce.

Recenzovaná studie přináší některé nové pohledy na vybrané otázky teorie a sociologie kultury, zdaleka však nevyčerpává celou její problematiku. Autoři důsledně vycházejí z myšlenek klasiků marxismu-leninismu, jejichž aktuální význam vyniká při konfrontaci s konkrétní společenskou praxí, jmenovitě s kulturní politikou SED. Studie může být pojata jako otevření diskuse především ke dvěma z hlavních aspektů kulturní problematiky v podmínkách socialismu: začlenění kulturního procesu do komplexu sociálně politických přeměn, uskutečňovaných za uplatňování vedoucí role dělnické třídy, a roli samotné dělnické třídy v rozvoji kultury — jako dva významné hybné momenty společenského vývoje v období budování rozvinuté socialistické společnosti.

Věra Kuchařová